

De recensent als toeschouwer, de toeschouwer als recensent

DE TOESCHOUWER

Door zich professioneel te gaan bezig houden met toneel, opera of dans, werd Eric de Kuiper 'meer' toeschouwer.

Let me entertain you

Soms vraag ik mij af wanneer ik ben opgehouden met toeschouwer te zijn. Ik bedoel hiermee: toen ik om professionele redenen de schouwburg bezocht, ben ik er dan mee opgehouden een 'gewone' toeschouwer te zijn? Ben ik dan minder toeschouwer geworden omdat ik recensent werd? In hoeverre is een recensent nog een toeschouwer?

Geregeld hoorde ik van mijn studenten dat ze bang waren dat ze door analyse en door theorie – door 'te veel kennis' zoals ze zeiden –, het plezier dat ze als toeschouwer bij film of toneel beleefden, zouden verliezen. Het genot van het 'toeschouwer zijn' is uiteraard waardevol en staat centraal. Het zou jammer zijn als dat op de achtergrond zou geraken wanneer je je meer verdiept in de kunst van de opvoering. Grotere kennis is geen compensatie voor het verschromelen van het toeschouwersgenot.

Het waren niet enkel mijn studenten die dat vreesden. Ik heb ook nooit begrepen waarom Christian Metz meende dat je door filmsemiotiek het filmplezier ontkrachtte. Hij zei het inderdaad iets genuanceerder: 'om filmtheoreticus te kunnen zijn zou men in het ideale geval niet meer van film moeten houden en aan de andere kant ook weer wel: er eerst veel van houden, dan de relatie laten bekoelen en vervolgens vanuit een andere positie weer toenadering zoeken door de film tot doelwit te maken van dezelfde kijkdrift die er eerder voor zorgde dat we van film hielden.'¹

Vreemd vind ik dat, want ik heb niet de indruk ooit die maagdelijke toestand van toeschouwer te hebben verloren. Misschien heb ik die nooit gehad? Nu is de positie van de toeschouwer bij film wel degelijk van een andere aard, anders gekleurd, dan die van de toeschou-

wer bij podiumkunsten. Ik beperk mij tot die laatste categorie.²

De vraag blijft: door me professioneel te gaan bezig houden met toneel, opera of dans, werd ik dan een andere soort toeschouwer? Ik geloof het niet; ik werd gewoonweg 'meer' toeschouwer.

Hoe zeer ik ook opgenomen was door wat zich daar op het podium afspeelde, als kind verwonderde ik mij over van alles en nog wat, allemaal dingen die slechts zijdelings met de opvoering te maken hadden. Ik was verbluft door het wonderbare donkerrode rood van de jurk van Jet Naessens in *Twelfth Night*; ik was verrast door het feit dat de boeken in de bibliotheek die ik eerst voor echt had genomen, in *trompe-l'oeil* waren geschilderd; ik was verrukt toen daar achter op het toneel de meid de luiken open maakte en er een wonderbaarlijk ochtendlicht zichtbaar werd, dat zich vrij snel in een blakende middagzon omtoverde.

Het waren details die mij intrigeerden. Het zijn die details waar een hele schaar van vakmensen en kunstenaars – decorontwerpers en -bouwers, kostuumontwerpers, belichtingstechnici, etc... – zich mee bezighouden om van een stuk een opvoering te maken. Het meest verrukt was ik door de zogenaamde *changements à vue*, daar waar bij open doek het ene beeld in een ander wordt omgezet. De toeschouwers van het barokke theater beleefden deze metamorfosen als het summum van het theatrale gebeuren.

Was ik door die aandacht en dit bewustzijn minder betrokken bij wat er gebeurde? Helemaal niet, integendeel. Want die dubbelzinnigheid – *geloven* in de fictie en tevens *weten* dat het maar fictie is – is het kernmoment van

het toeschouwer-zijn. Dat die kennis, dat 'weten' achteraf om professionele redenen verfijnder, groter en grondiger wordt, is dan slechts een kwestie van gradatie.

Wat mij in de grond verbaasde en verblufte, was dat wanneer het doek opging – of later, toen er nog nauwelijks doeken waren, de *bühne* werd belicht – je aanvaardde dat het spel zich afspeelde in een lounge of op een eiland, in de jungle of aan het strand. De transformatie door middel van het *make believe* dat de kern van elke opvoering uitmaakt.

★

De opvoering wordt mogelijk gemaakt door een heel eenvoudige – maar daarom niet minder bevreedende – overeenkomst tussen twee partijen: spelers en toeschouwers. Twee formuleringen geven naar mijn gevoel het scherpst aan waar het om draait. De ene is de titel van een song uit een musical (*Gipsy*): 'Let me entertain you'. De andere is de beroemde uitspraak van Diaghilev, de toeschouwer, aan Cocteau, de performer: 'Étonnez-moi!'

Het verbond dat van het toneel uitgaat is een uitnodiging: 'Mag ik?' of beter: 'Laat mij jullie entertainen'. Ik-Wij/jullie. En het antwoord hierop luidt: 'Uiteraard, daar kwamen we voor! Verbluf me maar, maak me maar iets wijs!' Opnieuw: Ik-wij/jullie.

De toeschouwer beseft dat hij een toeschouwer is; dat beseft is steeds present. Een analytische houding is dus steeds aanwezig, is steeds in dialoog met de verbeelding en de affecties die hij gelijktijdig als toeschouwer ondergaat.

★

Zoals de acteur zichzelf nooit helemaal ver-